

Wärmdö järnvägs historia framställd med ledning af järnvägsbolagets handlin...

Tjerneld, John

31 E Br. 1910



National Library
of Sweden

Kommunik
Järnv
(Sv)
1910
o

Wärmdö järnvägs historia

framställd med ledning af järnvägsbolagets handlingar

af

advokaten **JOHN TJERNELD,**

likvidator för bolaget.

Wärmdö järnvägsaktiebolag tillkom år 1906. Redan flere år förut hade tanken på en järnväg öfver Wärmdön, berörande öns viktigaste delar, ventilerats. Major Fr. Enblom hade redan 1902 gjort vissa förberedande undersökningar och under därpå följande år verkställt kostnadsberäkningar för olika alternativa linier. Man tänkte sig hufvudsakligen linien sträckning från Storängens station å Saltsjöbanan till Alstäket, d. v. s. den smala landtunga, som skiljer Torsbyfjärd från Grisslingefjärden. I ett kostnadsförslag af den 20 november 1904 beräknade major Enblom kostnaderna för »elektrisk spårväg» å berörda sträckning till kr. 1,230,000, däri inberäknadt banans elektriska montering jämte kraftstation och rullande materiel, men oberäknadt kostnaden för bro öfver Skurusund. Enligt ett annat alternativförslag »öfver Sofielund» beräknades totalkostnaden inklusive nyssnämnda järnvägsbro till kr. 1,524,900.

I maj 1904 gjordes af landtbrukaren C. F. Wahlberg, kaptenen P. Möller, docenten Gunnar Elias Cassel och ryttmästaren K. R. G. Montgomery koncessionsansökan å linien Storängen-Alstäket, och beviljades koncession den 9 fe-



1910

bruari 1906. En af järnvägsbolaget utgifven reklamkarta öfver den projekterade järnvägen är så till vida oriktig, som den »koncessionerade linien» angifves gå öfver Alstäket in på egendomen Wik. Någon handling rörande koncessionen å linie å andra sidan Alstäket har jag ej kunnat upptäcka.

Stiftelseurkund för »Wärmdö Järnvägsaktiebolag» upprättades den 15 september 1905 och stiftarna voro grefve Otto Cronstedt jämte de fyra nyss uppräknade koncessionshafvarna. Bolagets ändamål skulle vara att efter förvärfvande af förutnämnda koncession »bygga och trafikera nämnda bana, samt att bygga och trafikera sådan förlängning af nu nämnda järnväg, som sedermera af bolaget kan beslutas, samt att förvärfva och besitta härför nödig fastighet». Minimikapitalet skulle vara kr. 650,000.

Inbjudning till aktieteckning utfärdades af stiftarne den 1 oktober 1905 och bestämdes i inbjudningen att konstituerande stämma skulle hållas den 1 april 1906, ett ominöst datum, om man så vill, för ett så allvarligt företag.

Arbetet med anskaffande af teckningar påbörjades nu och bedrefs synnerligen energiskt. Själven i det hela synes alltmer blifva docenten G. E. Cassel. Följande bref till Cassel från en aktietecknare, dateradt den 26 februari 1906, är ganska upplysande.

»Ber om ursäkt för det jag besvärar, men ville så gärna fråga, om H. H. ville och kunde befria mig från den ena aktieförbindelsen, emedan den kommer att besvära mig mycket, ja, den kommer att bli en verklig börda för mig, emedan jag inga pengar har. Som H. H. kommer ihåg ville jag skriva blott en, men af H. H. öfvertalades att mot min vilja teckna två. Orsaken hvarför jag lät öfvertala mig var den, att jag tänkte kunna intressera någon att öfvertaga dem, men det har strandat för mig, emedan H. H. själf besökt alla dem, som har något intresse af banan — — —.» Den olycklige aktietecknaren synes hafva måst vidblifva sin teckning.

Af förbiseende af bestämmelsen i stiftelseurkunden, att konstituerande bolagsstämman skulle hållas den 1 april, ut-



Kungl. biblioteket



0 0000 000085387

lystes densamma till den 10 februari 1906, då stämman hölls å hotel Rydberg i Stockholm. Representerade vid stämman voro 1.048 aktier. Det tillkännagafs, att minimikapitalet, kr. 650.000, blifvit fulltecknad, och bolaget förklarades konstitueradt. Här torde vara platsen att något analysera aktietecknarne.

Tillsammans hafva 115 personer, bolag och firmor tecknat det ursprungliga minimikapitalet. Af dessa hafva 83 personer tecknat fem aktier och därunder. Denna grupp, hvori åtskilligt med småfolk förekommer, har bidragit med 183 aktier eller 91.500 kronor. Nästa grupp utgöres af sådana, som mest i egenskap af jordägare på Wärmdön ville främja järnvägen. Dessa aktietecknare, som ämnade kontant inbetala sina aktier, utgjorde 25 stycken och tecknade 657 aktier, motsvarande kr. 328.500. Märkligast af dem är Boo kommun med 100 aktier eller 50.000 kr., antågigen låna medel. Tredje gruppen utgjordes af leverantörer, som tecknat under villkor och förutsättning att få leverera till järnvägen. Dessa voro sju med tillsammans 460 aktier eller 230.000 kronor. Erfarenheten visar, att i och med att denna tredje grupp togs med, seglade företaget med lik i lasten. En af inbjudarne har för mig uppgifvit, att detta sätt att skaffa aktieteckning föreslagits och omhändertagits af docenten Cassel, samt att berörda inbjudare redan från början varnat för faran häraf. Intet motsäger riktigheten af dessa uppgifter.

A konstituerande stämman, hvilken för formens skull upprepades den 1 april 1906, utsågos till styrelse herrar greve Otto Cronstedt, docenten Cassel, brukspatron Edward Montgomery, godsägaren Wahlberg och kaptenen Möller. Det var under dessas ledning bolaget stod under sitt första verksamhetsår. Till verkställande direktör utsågs herr Cassel.

Den nya styrelsens första åtgärder bestodo dels i anskaffande af närmare utredning angående banföretaget, dels i att söka bibehålla och tillgodogöra bolaget de villkorliga aktieteckningarna.

Det kunde icke vara styrelsen obekant, att banan icke

kunde byggas på grundvalen af major Enbloms till grund för koncessionsansökningen liggande utredning. Härom vittnar följande bland bolagets papper påträffade bref af *den 9 januari 1906* från grefve Otto Cronstedt till Cassel. Grefven skrifer:

»Sedan Kungl. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen enligt meddelande för en tid sedan i pressen afgifvit underdånigt utlåtande öfver sökt koncession å elektrisk spårväg Storängen—Ålstäket, och styrelsen icke ansett sig böra afstyrka bifall, ehuru de anmärkningar styrelsen framställt äro af sådan art, *att en fullständig omarbetning af planen synes nödvändig* och de fordringar styrelsen uppställt torde *medföra genomgripande förändringar i de beräknade kostnaderna*, får jag härmed ställa till Edert förfogande det alternativförslag till banans sträckning vid passerandet af Kilsviken, som jag låtit utarbета och af intresse för saken bekosta»

Ehuru det sålunda är uppenbart, att bolagets styrelse måste redan från början hafva insett nödvändigheten af fullständigare utredning, är styrelsen — i syfte att fullgöra villkor för aktieteckning, uppställda af åtskilliga tecknare inom jordägargruppen — redan den 1 april, således samma dag som konstituerande stämman, beredd att fatta de viktigaste beslut. Så beslöt styrelsen enligt protokoll samma dag, § 4, att bygga banan öfver Sofielund, detta för att tillmötesgå godsägare P. O. Wallin å Aspvik, samt ögonblicket därefter att bygga banan »antingen» efter major Enbloms alternativ n:o 3 »eller» efter densammes alternativ n:o 4, för att härigenom tillmötesgå fru Hanna Liljewalch. Dessa aktietecknare vöro naturligtvis i sin fulla rätt att för aktieteckning uppställa villkor angående banans sträckning. Det förefaller emellertid, som om styrelsen icke kunnat vara beredd att på rak arm besluta i dessa punkter, då utredningen ju var så ofullständig.

Till sina konsekvenser långt farligare vöro uppgörelserna med ett par firmor inom leverantörsgruppen. Elektriska aktiebolaget Magnet och ingenjörsfirman Fritz Egnell hade vid sina teckningar af resp. 90 och 60 aktier fäst at villkor, att bo-

laget skulle före den 10 maj 1906 hafva med dessa aktietecknare uppgjort kontrakt om leveranser i enlighet med till Cassel lämnade anbud af den 6 februari 1906. Dessa villkor borde ju hafva varit för bolaget absolut oantagliga, detta redan af formella skäl. Bolaget kunde nämligen knappast förvänta att före den bestämda dagen, den 10 maj, vinna registrering. Också fastställdes bolagsordningen af Kungl. Maj:t först den 29 juni 1906.

Men äfven af reella skäl borde styrelsen hafva tvekat, ity att dessa leverantörer äfven uppställt det villkoret, att de inom mycket kort tid skulle hafva högst betydande förskotter långt utöfver deras egen teckning. Under tiden mellan februari och början af maj bedref Cassel energiska underhandlingar med dessa leverantörer för att uppnå ett positivt resultat. Följden blef, att mot slutet af april månad enighet förefanns, att kontrakt skulle uppgöras med bolaget Magnet om leverans af den elektriska utrustningen till banan, bestående af kraftstation, matare och kontaktledning, rullande materiel samt inredning af vagnsstell, allt för en summa af kr. 650,000. Häraf skulle vid kontraktets undertecknande erläggas 165,000 kronor, den 2 januari 1907 80,000 kronor samt resten å olika tider i mån af färdigställande.

Med Egnell träffades vid samma tidpunkt aftal, att han skulle få leverera en »kraftstationsanläggning» d. v. s. den icke elektriska delen af kraftanordningarna, för kr. 142,000, hvaraf skulle erläggas vid kontraktets undertecknande 50,000, den 1 januari 1907 20,000 samt resten i mån af färdigställande.

Det är ju en klar sak, att vår industri icke kan arbeta för motions skull, och lika naturligt är, att i samma mån förhållandena äro oklara vid en beställning och valutan delvis problematisk, så måste priset också ställa sig högre. På grund af hvad som sedermera inträffat föreligger fullständig utredning därom, att Magnet räknat med en *nettovinst af kr. 181,500* samt Ingenjörfirman Egnell med en *vinst af kr. 47,225: 10*. Jag öfverlämnar åt fackmännen att efter dessa upplysningar bedöma halten af styrelsens handlingssätt samt fortsätter rela-

tionen af utbetalningarna till Magnet och firman Egnell. Styrelseprotokoll af den 9 maj 1906 föreligger, så lydande:

§ 1. »Styrelsen beslöt att utbetala förskottslikvider enligt kontrakt till följande firmor:

Elektriska A. Bol. Magnet	Kr. 95,000
Ingenjörsfirman Fritz Egnell.....	» 30,000

med rätt för nämnda entreprenörer att ej återbetala ifrågavarande belopp, därest ej bolaget *senast åtta dagar och senast före 1 september 1906 efter registreringen* undertecknat de kontrakt, som bifogas detta protokoll, se bilaga A. B.»

Några bilagor voro ej vidfogade detta protokoll, då det till likvidatorerna öfverlämnades, men torde desamma hafva utgjorts af preliminärkontrakt mellan leverantörerna och styrelsens medlemmar.

Magnet hade tecknat 90 aktier eller 45,000 kronor. Förskottet utgjorde kr. 95,000. Med skillnaden förhåller sig på följande sätt.

Gustafsbergs Fabriks Intressenter hade icke velat delta i aktieteckningen, men hade utfäst sig att på annat sätt stöda företaget. Gustafsbergsbolagets hade aflämnat en förbindelse, att under förutsättningar

1) att banan mellan Storängen och Ålstäket blifvit före den 1 januari 1909 öppnad för trafik,

2) att banan utförts så, att vederbörande myndighet medgäfvit statens godsvagnars framförande därå,

3) att landsvägsbro byggts öfver Skurusundet på visst sätt och på segelfri höjd,

så skulle bolaget då öfvertaga för 50,000 kr. aktier i järnvägsbolaget.

Denna förbindelse var ju fullt lojal å ömse håll och gifvetvis till fördel för järnvägsföretaget. Ingen kunde gärna drömma om, att den skulle användas på sätt, som skedde. Herr Cas- sel fann på, att låta en bulvan, hvartill olyckligtvis valdes en person som 1904 gjorde konkurs, teckna aktier för kr. 50,000, hvilka aktier skulle afse just dem, som Gustafsberg skulle öf-

vertaga. Vidare förmådde han Magnet att kvittera valutan för dessa aktier mot det att i kontraktet intogs en förbindelse af järnvägsbolaget att uppfylla de villkor, som Gustafsbolaget uppställt. Äfvenledes öfverlämnades Gustafsbolags förbindelse till Magnet. Härigenom kom järnvägsbolaget i ett sär eget förhållande till Magnet. Då järnvägsbolaget icke kunde fullgöra sin förbindelse samt alltså Magnet icke fick några pengar från Gustafsbolaget, gjorde Magnet sedermera i kompromiss gällande, att järnvägsbolaget rätteligen skulle återbetala kr. 50,000 till Magnet. I realiteten var detta ett anspråk, att järnvägsbolaget skulle återköpa sina egna aktier, således egentligen utan laglig grund. Allt är så inkrångadt, att man måste säga, att det erfordras ej ringa grad af intelligens och energi att kunna på dylikt sätt tilltrassla en sak. Jag nödgas nu för ett ögonblick lämna våra leverantörer för att öfvergå till ett annat sorgkapitel i denna tragiska historia.

I styrelseprotokollet för den 19 juni 1906 förekommer följande: »§ 2. Uppdrogs åt Docenten G. E. Cassel att öppna underhandlingar med ägarne till Wiks gård på Wärmdön om köp af nämnda egendom till ett pris af högst Kronor Trehundratusen.»

Om förhistorien härtill har jag hos domhafvanden inhämtat följande.

Joh. Gustafsson erhöll den 17 december 1900 lagfart å 2 mantal Wik och 1 mantal Herrvik, tillsammans taxerade till kr. 80,000.

I januari 1904 sålde han dessa egendomar inklusive inventarier till Hj. Ph. Wigström för kr. 180,000, hvaraf kr. 40,000 skulle afse inventarier. Ett par dar därefter transporterades detta köp på G. E. Cassel, som erhöll lagfart den 26 mars 1904. Cassel idkade tomtförsäljning en-gros och synes enligt lagfartsboken hafva fränsålt 26 afsöndringar.

Cassel inköpte år 1904 jämväl 3 mantal Hemmesta, 1 mantal Nelsund och ett kvarts mantal Tottkällan för 110,000 kronor.

Den 1 mars 1906 sålde Cassel alla dessa egendomar till

J. A. Gärdin, P. G. Bergqvist, J. Olofsson och Erik Månsson
för 390,000 kronor att likvideras sålunda:

kontant kr.	5,000: —
$\frac{1}{3}$ 1906	35,000: —
$\frac{1}{5}$ 1906	60,000: —
$\frac{1}{1}$ 1907	62,500: —
int. gäld	227,500: —
Summa kr. 390,000: —	

Af köpeskillingen uppgafs kr. 70,000 motsvara värdet af öfvertagen löseegendom. Vid köpet undantogos från Wik och Herrvik tillsammans 43 olika områden, hvadan egendomens sjökanter på kartan betänkligt reducerats.

Det uppdrag, som Cassel den 19 juni erhöll, tog han sig an med vanlig energi. Redan den 28 juni var han i tillfälle att skrifva till styrelsens frånvarande ledamöter, att han hade Wik på hand för 250,000 kronor, men skulle uppgörelse ske redan den 30 juni kl. 3. Tyvärr äro breffven så illa kopierade, att de ej kunna läsas. Cassel synes hafva meddelat nyheten till herrar Cronstedt och Montgomery med telegram, hvarå svar förutbetalts, och hade äfven nöjet att genast få mottaga svar: »Godkänner förslaget om Wiks inköp och handpenningen. Sätt stämman till 28 juli. Montgomery» samt »Gillar båda förslagen, köp och utbetalning. Cronstedt.»

I brådskan glömde man att undersöka, huruvida bolaget enligt sin bolagsordning hade rätt att förvärfva fast egendom af sådan beskaffenhet som egendomen Wik m. m. Upplysande härvid är ett bref till Cassel från grefve Cronstedt, däri han säger: »Då jag vid vårt styrelsesammanträde gick in på köpet af Wik, var det därför, att jag ansåg vår bolagsordning icke lägga hinder i vägen härför. — — — Men jag anser, att beslutet om inköp af Wik, bör vara enhälligt afgifvet af bolagsstämman.»

Den fyndige Cassel fann dock på råd. Han föreslog, att bolaget interimistiskt skulle »placera sina fonder» i Wiks in-

teckningar samt att Cassel och kapten Möller skulle tills vidare ställa sig som köpare.

Kontrakt uppgjordes under den 13 juli 1906, hvarigenom Cassel och Möller för 250,000 kronor öfvertogo Wik på vissa villkor samt i handpenning betalade kr. 5,000: —. Extra bolagsstämma utlystes till den 28 juli 1906 dels för beslut om ifrågavarande »fondplacering», dels för ändring af bolagsordningen i syfte att däri inrycka bestämmelse, att bolagets föremål jämväl skulle vara »att köpa, besitta och försälja fast egendom».

Bolagsstämman ägde rum å utsatt dag och representerade voro 579 aktier — alla *utom en enda* tillhörande jordägare och leverantörsgруппerna. Stämman beslöt dels att låta anstå med Wiksköpet intill dess bolagsordningen blifvit ändrad, »dels att uppdraga åt styrelsen att placera en del af bolagets fonder i in-teckningar i Wik, liggande med företrädesrätt inom ett belopp af kr. 245,000 till ett belopp af kr. 153,404:53, dock under förutsättning, att styrelsen samtidigt härmed erhåller ett med den laglige ägaren till Wik upprättadt köpekontrakt, genom hvilket bolaget erhåller full äganderätt till ifrågavarande hemman mot det att bolaget öfvertager betalningsansvaret för in-teckningarne kr. 245,000 och betalar kr. Femtusent kontant samt i öfrigt på samma villkor som upptagas i kontrakt af den 13 juli 1906 mellan docenten G. E. Cassel och kapten Möller, å ena sidan, och herrar P. G. Bergqvist, J. A. Gärdin, Erik Månsson och Johan Olofsson, å andra sidan, med rätt för bolaget att annullera köpekontraktet, därest icke ordinarie stämman 1907 skulle godkänna köpet och nyssnämnda ändring af bolagsordningens § 2, och anmäldes till protokollet, att docenten Cassel och kapten Möller ej deltog i ersättningen.»

Så heter det ordagrant i protokollet. Jag anser mig skyldig ur styrelsens protokoll för den 20 mars 1906 relatera § 5, så lydande:

»Beslöt styrelsen att anställa nytt juridiskt ombud för

bolaget i stället för Häradshöfding Abenius, som uppgifvits vara juridiskt ombud för bankdirektör Wallenberg.»

Enligt beslutet vid bolagsstämman skulle alltså uppenbarligen fondplaceringen vara definitiv, bolagets styrelse skulle hafva köpekontrakt på egendomarna, bolaget skulle hafva betalningsansvaret för inteckningarna — — — och bolaget skulle hafva rätt annullera »köpekontraktet», antagligen det redan afslutade mellan Cassel och Möller, å ena, samt Bergqvist m. fl. å andra sidan. Protokollet är under-tecknad af Cassel själf, och intet antyder, att någon jurist varit konsulterad. Situationen förefaller juridiskt monstruös.

Ur bolagets kassabok antecknar jag, att under den 30 juni »Fastighets Konto» finnes debiteradt för kr. 5,000 »första inbetalningen vid köpet af Wiks gård». Under den 1 augusti finnes »Inteckningars konto» debiteradt för kr. 153,404: 53, »öfvertagna inteckningar i Wiks gård enl. beslut å extra bolagsstämma den 28 juli detta år». För ifrågavarande »fondplacering» *måste bolaget af Cassel låna kr. 53,000:—*, enligt hvad kassans debet upplyser, hvarjämte vissa goda obligationer, som bolaget öfvertagit i likvid till belopp af kr. 27,000 *måste i bank belånas*. Tillika utbetaltes samma dag 1 månads ränta å kr. 153,404: 53 »enligt beslut å styrelsesammanträde den 19 juni detta år» såsom ordagrant står i kassaboken. Något dylikt beslut finnes ej i berörda protokoll antecknad.

Jag nödgas återkomma till frågan om bolagets registrering. Vi hafva nu hunnit in i augusti 1906 och bolagets styrelse har alltjämt varit synnerligen verksam, *men ännu är bolaget ej registreradt*. Att märka är sålunda, att bolaget vid fattandet af ofvanstående dyrbara beslut i Wikaffären ännu ej blifvit registreradt, d. v. s. förvärfvat rätt att vara till som rättssubjekt. Den 28 juli 1906 sänder Brukspatron Montgomery inregistreringshandlingarna tillbaka, försedda med underskrift, och tillfogar: »Det är ej skäl uti att inlämna dessa handlingar förrän bolagsstämman beslutat om banans utsträckning till Augustendal, *ty då äro vi bundna vid bolaget Magnet.*» Den

6 augusti skrifver Montgomery: »Förrän bolaget har beslutat förlängning af järnvägen till Augustendal kunna vi ej under-teckna det slutliga kontraktet med Magnet. Det är visst sant, att man kan få användning äfven för detta maskineri, men skulle så vara, att någon bråkmakare skulle uppträda inom bo-laget, skulle styrelsen kunna utsättas för mycket obehag. Tid-punkten för detta beslut är ju, då hela förslaget är klart och alla kostnader uträknade.» Den 16 augusti 1906 skrifver sam-me man vidare: »Vi komma nog ingen väg med några kontrakt, förrän vi hafva stämmans beslut på att fortsätta bygget till Augustendal, ty äfven om vi få Magnet att gå in på ditt till-lägg, kunna de ej börja med arbetet på beställningen, och det är detta de vilja. Då de flesta aktietecknarne bo strax bredvid Stockholm, är det bäst att sammankalla en extra bolagsstämma till och på den framlägga alla de frågor, som nu behöfva be-handlas. *Förr blir det ingen stabilitet i affären.*» I dessa bref skönjer man den hederlige, men svage mannen. Om Bruks-patron Montgomery stått på sig och lyckats vinna gehör för sin maning till sans, så hade mycket kunnat se annorlunda ut. Cassels svar af den 18 augusti 1906 är synnerligen märkligt:

»Härmed registreringsverkets papper jämte Magnets och Egnells kontrakt. Såsom framgår af dessa kontrakt har in-alles 125,000 utbetalats som förskott utan återbetalningsskyl-dighet. I händelse att kontrakten icke underskrifvits inom åtta dagar efter inregistreringen hafva leverantörerna *delvis låtit förstå att de ämnade begagna sig af dessa förhållanden, och då i så fall styrelsen möjligen skulle kunna göras ansvarig för bolaget, så att den skulle blifva ålagd att ersätta de 125,000 kronorna, så kan jag ej finna någon annan utväg än att under-skrifva den.* — — — I detta fall har således endast beställts, hvad som är oundgängligt för den projekterade linien Älstäket —Storängen. För den ursprungliga planens genomförande haf-va vi ju tillräckligt med penningar, under förutsättning af, att vi få låna lika stort belopp, d. v. s. 650,000 kronor, hvilket låns anskaffande icke kan annat än befordras därigenom, att alla kontrakter äro afslutade. *Då jag icke kan se någon annan ut-*

väg än att nu underskrifva dessa kontrakter, hoppas jag, att Du frångår Din förut fattade mening och återsänder dem snarast möjligt. Tillgifnast G. E. Cassel.»

Bolaget registrerades och i förskott utbetalades ytterligare till Egnell kr. 20,000 samt till Magnet kr. 70,000, i och för hvilka utbetalningar Cassel förskotterade kr. 29,960. Detta skedde under den 21 och 22 augusti. I detta sammanhang må nämnas, att under den 12 januari 1907 utbetalades ytterligare i förskott till Egnell kr. 20,000 och till bolaget Magnets efterföljare kr. 80,000. Härmed hade Egnell uppburit tillsammans kr. 70,000 och Magnet kr. 245,000. Sedan järnvägsbolaget blifvit upplöst, har genom skiljedomar återvunnits från Magnet kr. 25,000 jämte något materialier samt från Egnell kr. 24,800.

Jag kommer nu till den företeelse, som af humorn döpts till *Cassels enskilda bank*. »Man har redan börjat bygga Wärmdö järnväg», var den uppseendeväckande nyhet, som i början af augusti 1906 spreds genom pressen. »Jag vore mycket tacksam att få höra, huru arbetena fortskridit. I tidningarna fanns en blänkare, att arbetet på banan börjat vid Wik, *men var den väl med viss afsikt insatt*», skrifver Montgomery den 6 augusti till Cassel. Något styrelsebeslut om börjande af terassering vid Wik synes icke hafva fattats. Däremot har styrelsen vid sammanträde den 25 oktober godkänt utgifterna tills dato för terasseringen, c:a 5,000 kronor. Att märka är, att terasseringen företogs å mark, *som låg utom koncessionen och ännu ej tillhörde bolaget*. Montgomery hade alltså rätt, då han talade om »viss afsikt». Det var hågen för tomtförsäljning, som lekte för Cassel. Sådan bedrefs nu med full fart. Den 5 oktober rapporterar Cassel till Montgomery: »Beträffande Wik har jag uppgjort preliminära aftal om försäljning af tomter, och tager emot 10 % handpenning, låtande köpen bero af styrelsens och bolagsstämmans godkännande. Vi närma oss raskt kr. 100,000 och anser jag, när detta tal uppnåtts, vidare försäljning bör inställas tills vidare.» Cassel var nu uppen-

barligen som fisk i vattnet. I styrelseberättelsen för 1906 heter det: »Sedan den extra bolagsstämman den 28 juli 1906 beslutat köpet af Wik, och då styrelsen varit angelägen att snarast möjligt återfå de medel, nämnda extra stämma anvisade för inköpet, har styrelsen, *i afsikt att påskynda tomtförsäljningen å Wik*, påbörjat en mindre sträcka af terrasseringen mellan Alstäket och Wiks station.» Styrelsen kunde ock till bolagsstämman den 12 april 1907 rapportera, att tomter sålts för tillhopa kr. 126,852: 80. Stämman beslöt att bemyndiga styrelsen att antaga de anbud å tomter, som styrelsen funne med bolagets fördel förenliga. På grund häraf höll styrelsen den 16 april 1907 sammanträde å Wik, hvarvid frågan pröfvades. De flesta försäljningar befunnos då hafva skett planlöst, *hvarför alla utom fyra fingo förfalla och återbetalades handpennin-garna.*

Jag har ofvan berört leverantörsteckningarna. Vid registreringen af bolaget medräknades uppenbarligen en teckning, gjord af aktiebolaget Skånska Cementgjuteriet, afseende 100 aktier, detta ehuru något kontrakt med Cementgjuteriet aldrig blef, såvidt jag kunnat finna, upprättadt före den 15 april 1906. *Denna teckning var sålunda förfallen redan då bolaget inregistrerades*, hvadan minimikapitalet i järnvägen då ej heller var lagligen tecknad. Inseende vådan häraf beslöt styrelsen på följande behändiga sätt skaffa felande teckning. Af H. R. Suwe inköptes ett jordområde vid Stora Björknäs om c:a sex och ett halft tunnland (371,000 kvadratfot på jobbarspråket) för kr. 55,725, hvaraf kr. 15,725 kontant och resten i aktier, och beslöts, heter det i protokollet, »för detta ändamål disponera de aktier, Skånska Cementgjuteriet tecknat i bolaget, hvilka icke inbetalts». Det är klart, att dylika transaktioner måste verka fullständigt demoraliserande på affären. Berörda »Björknäs tomter» äro nu saluvärderade till kr. 15,585, hvarför *denna betydliga aktiepost synes vara helt och hållet bortkastad.*

Humöret inom styrelsen var dock icke dåligt, såsom synes af följande beslut vid samma sammanträde, där affären med

Suwe godkändes. Det heter i protokollet: »§ 13. Beslöts att godkänna försäljningen af bolagets kassaskåp, som befinnes vara för litet, för ett pris af 180 kronor, samt köpet af ett större kassaskåp för pris af 300 kronor.»

Styrelsens berättelse för år 1906 är affattad i synnerligen förhoppningsfulla ordalag. Det är en massa åtgärder, som styrelsen vidtagit, och ingen kan märka annat än att saken befinner sig i bästa skick och att utsikterna för företaget äro de bästa. Styrelsen meddelar ock att kostnaderna för linien Ålstäket—Storängen »enligt de senaste förslagen och kontrakten» uppgå till kr. 2,036,000, ett belopp, som betydligt öfverstiger de förut antagna 1,300,000 å 1,500,000 kr. I berättelsen förekommer en finansplan, byggd på ytterligare aktieemission å kr. 750,000 samt på lån af kr. 1,500,000. Första året uppges ha gått med en vinst af kr. 969:90, som styrelsen föreslår skola öfverföras till »dispositionskontot».

Vid stämman den 12 april 1907 beslöts ändring af bolagsordningen samt inköp af Wik, hvarjämte ansvarsfrihet beviljades styrelsen för 1906. Därjämte beslöt stämman enhälligt »att till afgående styrelseledamöterna Docenten Cassel och Godsägaren Wahlberg uttala sin tacksamhet för deras förtjänstfulla verksamhet för bolagets bildande och utveckling». Ett par nya styrelseledamöter invaldes och till verkställande direktör utsågs friherre Ivar Fock.

Nu kom uppvaknandet. Redan den 16 april kände sig styrelsen såsom efter en mardröm. Man behöfde för att flott hålla bolaget låna kr. 150,000. Borgen af styrelsen komme att krävas härför. Det beslöts därför att tills vidare *inga andra åtgärder för järnvägens fullbordande finge utföras än sådana som afsåge utredning för kostnadsförslag och räntabilitetskalkyler*. Åt Milkontrollör d'Ailly uppdrogs att verkställa dylik utredning. Leverantörerna skulle varskos. Terrasseringen vid Wik upphöra. Tomtkarta öfver Wik skulle uppgöras. De Casselska tomtförsäljningarna slopades, såsom ofvan nämnts.

Vid sammanträde den 23 maj 1907 behandlades en syn-

nerligen pikant fråga, nämligen ordnande af bolagets mellan-hafvande med förre verkställande direktören herr Cassel. Denne hade nämligen i bolaget tecknat aktier till ett antal af 51 stycken, hvarå endast mindre inbetalning gjorts. För att själf fränkomma denna aktieteckning hade Cassel gått till väga på följande sätt. Bolaget ansåg sig för järnvägen behöfva några tomter här och hvar. Dessa inköptes, ibland för oerhördt pris, såsom då för ett område af 53 ar vid Ålstäket betalades öfver niotusen kronor. Likviden skedde med aktier. Cassel köpte då tomterna i eget namn, likviderade *med på honom utskrifna aktier* och transporterade köpen på bolaget, hvars fastighetskonto debiterades för motsvarande köpeskillingar. På detta sätt placerade Cassel 25 aktier. Vidare gjorde Cassel anspråk på extra godtgörelse för anskaffande af aktieteckning och påstod i en till styrelsen ingifven skrift, att han anskaffat aktier för nära 600,000 kronor. Styrelsen nödgades af opportunitetsskäl tillmötesgå Cassel och afslöt förlikning med honom.

Då jag lämnade Wikköpet, var detsamma på herrar Cassels och Möllers hand. Af dem transporterades egendomen på bolagets kamrer Rehnberg, som i sin ordning transporterade köpet på bolaget. Enligt anteckning i styrelsens protokoll *försammades ansökning om lagfart*, så att särskild stämpel kräddes å alla dessa fång, hvarigenom *en opåräknad utgift af kr. 3,000 vållades bolaget*.

I syfte att komplettera aktiekapitalet inköpte bolaget mot likvid i aktier några tomter vid Boo. Detta skedde den 18 juni 1907, således knappast två månader efter det bolagsstämman uttalat sin synnerliga tacksamhet till Cassel. Då var emellertid insikten om bolagets bedröfliga läge klar, ehuru detta måste hemlighållas. Man begagnade biskop Brasks metod att göra en hemlig handling, hvari konstaterades, att *därest bolaget skulle upplösas utan att hafva kunnat bygga någon järnväg*, skulle köpet återgå »utan penningeförlust» för någondera parten. Denna handling inlades *i försegladt konvolut* med påskrift, att endast vissa personer ägde öppna det.

Konvolut och handlingen hafva af mig påträffats, men be-
fanns det förra brutet, af hvem vet jag ej.

Styrelsen fortsatte utredningen och försöken till penning-
anskaffning, ehuru förgäfves. Anstånd med fullgörande af
koncessionens prestanda söktes och erhöles. Den allra sista
kalkylen visar en totalkostnad för linien Storängen—Ålstäket
af kr. 2,918,000, detta oberäknadt egendomsköpen.

Efter insikten härom störtade allt samman och de, som
fått penningar, sjöngo med Calchas: »Pengarna ger jag ej
igen.»

Nu gå bolagets egendomar, som stå bolaget till kr. 310,000,
äro belånade till kr. 165,000 och saluvärderade till c:a kr.
90,000, för kreditorernas räkning på exekutiv auktion den 8 ju-
ni och aktieägarna äro visserligen fattigare på mynt, men desto
rikare på erfarenhet.